

בְּיָמֵים הָהֵם וַבַּעַת הַהִיא

(פיוט לר' אלעזר הקליר)

מבוא

על „ספר זרובבל“ מיוסדת בחלקיה העיקריים גם אתה ה„נחמות לתשעה באב“ מאת ר' אלעזר הקליר.

כל היסודות העיקריים של „ספר זרובבל“, וביחוד בתוספתו המסדרת את המאורעות לפי חדשים וימים מסוימים, כונסו כאן, וביחוד בחלקה הראשון של הנחמה (לא נוספו עליהם אלא פרטים מועטים, אולי דרך חירות פיוטית): מנחם בן-עמיאל¹ יופיע בבקעת ארבאל — פתאם יבוא, ובערב פסח; תחייה תהיה בחדש אייר: עדת קרח תקום בנחלה-שטים, ומערבות מואב עד נחל השטים יתנופפו דגל-יוסף²; בסיון יקומו מתי מדבר, ובו בחדש תרעש הארץ; בחדש תמוז יצא, מלך מבלעדי שמים³, כנראה, למלחמה אחרונה על ארץ-ישראל, אך כבר נגזרה גזרה שיכלה שלטונו ותתחיל שעת הגאולה; ואמנם בחדש אב יעשה ה' נקמות במלך זה, — אז יבקע הרהיזיתים ומשיח יצא בגדולתו.

ואולם בשעה ש„ספר זרובבל“ בתוספתו יודע לספר רק על המאורעות שיתרחשו מניסן עד אב⁴, מספר הקליר גם על מאורעות אחרים שיחולו בחדשים אלול-אדר, חדש חדש ומאורעותיו.

¹ נחמיה בן חשיאל, הוא משיח בריוסף, לא הוזכר כלל, אבל בסוף הפיוט הוזכר נחמיה ליד מנחם ותשבי; ואפשר שהכוונה לזרובבל. — ע' מבוא ל„ספר זרובבל“ (הערה י"ח).

² ישראל לוי טעה לפרש את המלים „ואסף דגל הקרחים“ ב„ספר זרובבל“ כמוכזר, וכינס [משה] את דגלי הקרחים, ויצא לו מזה שהקליר עיבר את המימרה הזאת עיבוד פיוטי; ואולם ברור הרבר ששם אסף (מ„בני קרח“) היה במחשבת בעל „ספר זרובבל“ ושהמימרה טעונה תיקון קל (ע' נוסחתנו).

³ שם פיוטי לארמילוס, כנראה; אך יתכן שהכוונה כאן לגונג מלך המנוג.

⁴ ההתאמה בשלשת החדשים הראשונים היא שלימה, ועליפיה אפשר לתקן את נוסחת ס' זרובבל. כך, למשל, מצאנו בספר זה רעש ארמה בי"ח באייר ורעש בארץ-ישראל בי"ח בסיון; ברור הדבר שכאן לפנינו שתי נוסחאות של מאורע אחד; ועדיין אין אנו יודעים, אם לחדש אייר התכוונו השטים, אם לחדש סיון, עד שכא פיוטו של הקליר וקובע את זמן

רק אחדות מהתמונות המצוירות בחלק זה של הפיוט מוצאות להן סמוכים ב"ספר זרובבל": הוזכרו כאן בן־שאלתיאל⁵, נחמיה ותשבי⁶; מסופר כאן על רעב במשך ארבעים וחמשה⁷ יום, וכן על מלחמת צלע האלף⁸, שבה ישתתפו מאה אלף⁹ לובשי שריון. ואולם מרובים כאן יסודות אחרים, — אף הם אינם בלתי מוכרים לנו, אבל ממקור אחר, מ"ספר אליהו"¹⁰: מיכאל וגבריאל ירדו בחדש אלול¹¹ לערוך מלחמת נקמת אל; בחדש תשרי תפרוצנה מלחמות רבות¹²; בחשון תצאנה שלש הגלויות¹³; בכסלו תפול חרב משמים באויב¹⁴, בשעות שלש עד תשע¹⁵; בני־ישראל יצעקו אז אל האלהים בחדש

הרעש בחדש סיון. — דברים שהקליר מייחס לחדש אב מיוחסים בעיקרם (בחלקם הראשון) בספר זרובבל לחדש תמוז, ואין ספק שנוסחתנו בזרובבל היא המכובלת בחדש זה (מכאן החזרה על מעמד הרהיזותם, בתמוז ובאב).

⁵ ככרוז, אולי כתוקע בשופר־הנאולה (ע' בפירוש לפיוט זה).

⁶ אלא שנוספה כאן, סתמית, עוד דמות אחת, דמות כהן־צדק, אולי "מלכי־צדק" (ע' במבוא הכללי לספר זה).

⁷ ועל־פיזה יש לתקן את הטעות בהוצאות זרובבל ברבר, ארבעים יום (וארבעים לילה) ובספר אליהו ברבר עשרים וחמשה יום.

⁸ ועל־פיזה יש לתקן את הטעות בנוסחה ילינק (סלע ה' אלף!).

⁹ אלא שכאן הם נמצאים בצד של נופל־יבשבץ.

¹⁰ צונץ רמז ליסודות הלקוחים מ"ספר אליהו", אך לוי לא טיפל בהם, כחשבו את כל ההוספות מאלול ועד אדר — להמצאת הקליר.

¹¹ כבנוסחה העיקרית בספר אליהו, וכן באלפבית דר' עקיבא (ע' למעלה עמוד ל"ב הערה ו'); אלא שבספר אליהו הוזכר רק גבריאל, ובא"ב דר' ע' מיכאל וגבריאל; הקליר מוסיף רק את דבר הכרזת זרובבל, פרט הלקוח ממקור אחר.

¹² "מהומות וסכסוך וכו'" — הכוונה, כנראה, למלחמות פרס ורומי, שעליהן מסופר בספר אליהו; "ויאמרו: לכו ונכחידם מנוי וכו'" — יתכן שזה מתאים למסופר שם על ניגית, שביום צאתו למלחמה על פרס, "ישלח ידו בעם נאמן"; — לפיזה הוספתי בנוסחה העיקרית שם: "בעשרים בתשרי", פרט המתאים לאותו קטע גם מצדדים אחרים.

¹³ על־פי ספר אליהו, שתי הגלויות הראשונות יוצאות בתשרי והשלישית בחשון; לקליר יש ידיעות נוספות על הגלויות; אך גם הוא מזכיר את המדבר כדרך הגלויות: "ובו למדבר תצא וכו'", — ובספר אליהו: "וצמים במדבר וכו'".

¹⁴ "פתאם תפול חרב משמים" — אומר הקליר; ובספר אליהו נאמר: "ובאותו היום חרב חרב ותפול באומות העולם".

¹⁵ כאן הרכיב הקליר ידיעה שנמסרה בספר אליהו על חדש אחר: "בעשרים כאלול יורד גבריאל משלש שעות תשע שעות ומשחית מאומות העולם (בא"ב דר' ע': מרשעים שבאופות העולם) וכו'". הקליר מוסיף כאן ידיעה גם על תחיית המתים הכללית.

טבת¹⁶, בשבת יפול שבץ בתשעים אלף¹⁷, וירושלם תבנה¹⁸ בחדש אדר¹⁹. כשם שאנו לומדים הרבה מהיסודות שקיבל הקליר מתוך הספרות האפוקליפטית של התקופה על ערך הספרות הזאת בעיני בני-הדור והדורות שאחריו, ערך שלא ירד גם לאחר שלא נתקיימו דברי-הנבואה שכללה, כך יש ללמוד לא מעט מהיסודות שהרחיק הקליר. הוא לא קיבל את המיתוס של ארמילוס²⁰ (בן השטן והאבן!), הוא לא קיבל את הספורים על משיח בן-יוסף ועל הפצייבה, ואף לא את הסיפור על אותות מטה האלהים. יש לשער איפוא שהיסודות שקיבל הם היסודות ההיסטוריים²¹ מצד אחד ויסודות האמונה העממית המקובלת מן הצד השני.

נוכל לאמר בבטחה: לא כראות מדרשים עתיקים רואה הקליר את „ספר אליהו” ו„ספר זרובבל” — לו ראה אותם כך לא היה נמנע מלקבל את כל ספוריהם המופתיים, כשם שעשו זאת אחריו גדולי המחשבה בישראל, ר' סעדיה גאון ורב האי גאון²². רק משום שהספרים הללו היו, כנראה, בני-דורו ותקופתו, יכול הוא לקבל מהם מה שנראה לו בבחינת „מעשה אבות סימן לבנים”, בבחינת אמונת-עם הקשורה באלפי נימים באגדות ישנות והמצטרפת למסכת האגדות על העתיד המקווה, שאף-על-פי שיתמהמה בוא יבוא.

ההשערה שפיוט זה של הקליר מיוסד על מדרשים עתיקים, שמהם שאבו גם „ספר אליהו” ו„ספר זרובבל”²³, נופלת מאליה בראותנו שהפיוט

¹⁶ על-פי ספר אליהו כסלו הוא החדש בו „יעמדו כל ישראל בתפלה ובצעקה לפני אביהם שבשמים”, הקליר מוסיף כאן את דבר הרעב של ארבעים וחמשה ימים, שעליו מדובר בספר זרובבל.

¹⁷ שוב ידיעה שהועברה מהמסופר בספר אליהו על חדש אלול (וע' ש"ג). כאן מוסיף הקליר את דבר מלחמת צלע האף כמעט מלה במלה מתוך ספר זרובבל, אלא שכאן מלחמה זו היא רביעית, בשעה שבספר אינך אלא שלישית.

¹⁸ כל הבית הזה בפיוט הקליר בנוי על יסודות ספר זרובבל (אלא שעל אליהו, משיח בן-דוד ומשיח בן-יוסף או זרובבל, נוסף כאן גם, כהו צדק' — ע' פירוש).

¹⁹ על-פי נוסחה אחת בספר אליהו בא המשיח כעשרים באדר.

²⁰ ואף אם רמו לו לא הזכיר את שמו, המצוי בספרות התרגומית הקודמת, אליבא דכולא עלמא, לתקופה זו (ע' במבוא הכללי).

²¹ כשם שנמסרו על-ידי בני הדור שבו נכתבו שני החזונונות, ספר אליהו וספר זרובבל, דור שהקליר קרוב אליו בזמן אם לא שייך אליו. על היסטוריותם של היסודות הללו ע' בסבאות שהקדמנו כאן לספרי-החזון הללו.

²² ע' להלן.

²³ היא תשערת שד"ג, שתלכא להלו בכיכליונרפיה.

וספריי החזון מספרים על מעשים שהיו בתקופת הירקליוס, וכיצד יתואר שכל אלה נרמזו במדרשים עתיקים, שלא הגיעו אלינו?²⁴
אל שאלת זמנו של הקליר נשוב עוד בבואנו להסתכל בפיוט אחר משלו²⁵ המיוסד על מאורעות, שראשיתם בסוף התקופה הביזנטית וסופם בראשית תקופת האיסלם.

ביבליוגרפיה

במחזורי רומי, שהראשון בדפוסייהם הוא זה של ויניציאה רפ"ב, באים אחרי כ"א קינות לתשעה באב (כנראה, כנגד כ"א ימי "בין-המצרים") י"א פיוטים בשם "נחמות לתשעה באב", ואלה הם: א) אנכי, אנכי אנחם, ב) תריק חנית ורומח, ג) אָם הבנים תשמיע נחומים, ד) בימים ההם ובעת ההיא, ה) יאמר לשכולה: יאתיו בניך, ו) תאמץ אהל ארמונך, ז) אב ינחם בנים בחביון, ח) אהוב נא שערי ציון, ט) תתנחם לרחם ציון, י) אנה רחם ציון, יא) ויכון עולם על מליאתו (... ויטע בו משיחו ועמו עד עולמי עולמים).

נחמות אלו נמצאות גם במחזור איטאליאני, שנדפס בליוורנו בשנת תרכ"א עם "מבוא למחזור בני רומא" לר' שמואל דוד לוצאטו. בסוף מבואו זה מעיר שד"ל: "הקינות והנחמות נ"ל שהן כולן מלאכת הקלירי".

הנחמה הרביעית ("בימים ההם ובעת ההיא") מיוסדת, לדעתו, על אגדות שהיו בידי ר' אלעזר בירבי קליר ובידי ר' טוביה בעל ה"לקח טוב", ועכשו נאבדו" (שם). מזכיר הוא שד"ל את "ספר זרובבל", שדבריו על שם המשיח וזמן התגלותו ומקום ההתגלות מתאימים לדברי הפיוט שלנו, ואולם קשה לו לשער שהקליר שאב מספר זה, מכיון שהספר היה מוחזק למאוחר (בן המחצית השנייה של המאה האחת-עשרה לספח"ג).

צונץ קובע (בספרו) "ליטעראטורגעשיכטע דער זינאגאגאלען פאָעזי", — ברלין, 1865 — עמ' ל"א; ובהערה ו' בסוף הספר, עמ' תר"ג—תר"ו) את נקודות השיתוף בין הפיוט הזה ובין "ספר זרובבל" ומעיר ששניהם השתמשו, כנראה, באגדה אחת.

ישראל לוי עיבד את הפרטים האלה והתאמץ להוכיח שהקליר העתיק מ"ספר זרובבל" ולא להיפך: לפי דרכו, אומר לוי, השתמש הקליר בחלק המסודר לפי סדר הלוח; וכפייטן נטל רשות לעצמו למלא את החלל הריק של החדשים מאלול עד אדר. ואולם אנחנו הראינו למעלה שהחלל הזה לא היה ריק ושעוד לפני הקליר נתמלא תוכן על-ידי "ספר אליהו". החירות של הקליר הובעה רק במזיגת יסודות שני הספרים במקרים מועטים.

²⁴ הידיעות השתאימות הכאות בפרקי דר' אליעזר, בתנא דבי אליהו ובאלפא ביתא דרכי עקיבא נראות כנוסדות על ספרות-החזונויות ולא להיפך.

²⁵ הוא פיוט, "אותו ביום אשר יבוא משיח".

בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא

א

בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא,
בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, הוּא חֹדֶשׁ נִסָּן,
אֲמַנָּם בְּאַרְבַּעַה עָשָׂר בּוֹ, מִנְחָם בֶּן-עֲמִיאל פְּתָאם יָבֹא,
בְּבִקְעַת אַרְבָּאל יִצְמַח טוֹבוֹ וּבְיַדִי נָקַם יִלְבַּשׁ בְּחֻטּוֹבוֹ.

ב

בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא,
בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי, הוּא חֹדֶשׁ אֵיָר,
גְּנוּזִים יִגְלוּ בְּנוֹצְרֵי שְׁמַטִּים: מַעֲלָה עֲדַת קָרַח לְעֵין כָּל-שֹׁכְבִים,
דְּגָלֵי אֶסָף יִהְיוּ מְקַשְׁטִים מַעֲרֹבוֹת מוֹאָב עַד נַחַל הַשְּׁטִים.

ג

בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא,
בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי, הוּא חֹדֶשׁ סִינּוֹן,
הֵם יָקוּמוּ אֲשֶׁר מָתוּ בַּמִּדְבָּר, וְרַעַשׂ גָּדוֹל בַּחַיּוֹמוֹת יִגְבֵר,
וּבְרֵאשֵׁי הַהָרִים יִהְיֶה פֶסֶת בַּר, וְתִרְגְּזוּ הָאָרֶץ וְסוּד רִזׁ יִדְבֵר.

מנחם בן עמיאל — הוא משיח בן־דוד. בבקעת ארבאל — בגליל. בחטובו — בלבשו (עדה"כ משלי ז' ט"ו: „חטבות אטון מצרים“).
גנוזים יגלו — מתים (הטמונים בעפר) יהיו. בנוצרי שמטים — בקרב העם השומר את שנות השמטה (שמטים' ע"מ חטים). כל־שבטים — כל השבטים. אסף — לבני קרח.
הם... אשר — אותם האנשים ש. ובראשי ההרים וכ' — כלומר: אף־על־פי שירעשו החומות, כבר ייראו אותות השפע שבימי המשיח („יהי פסת בר בארץ“ — תהלים ע"ב ט"ז). וסוד רז ידובר — אולי: תתחיל התגלות הקץ (שהוא סוד נסתר).

ד

בימים ההם ובעת ההיא,

בחודש הרביעי, הוא חודש תמוז,

ועם ועברה בכל תמצא, ומלך מבלעדי שמים יצא, —
 חוסן ומסטין יאמר לו: יצא! ורנח והצלה למעוטים תמצא.

ה

בימים ההם ובעת ההיא,

בחודש החמישי, הוא חודש אב,

מאהור יצט בגדי נקמתו, ומה הזיתים יבקע מגערתו,
 יצא משיח בגדלתו, כצאת השמש בגבורתו.

ו

בימים ההם ובעת ההיא,

בחודש הששי, הוא חודש אלול,

פשוו יכריז בן-שאלתיאל, וירדו מיכאל וגבריאל
 לערוך מלחמת נקמת אל, ולא ישאירו אחד מאיבי אל.

תימצא — בהתאמה עם השם הסמוך לפעל זה («עברה»); וכן בסוף הבית («הצלה»). מבלעדי שמים — מבלי אשר שלחו ה'. חוסן ומסטין וכו' — כלומר: לא ה', אלא השטן אמר לו שיצא; השטן נקרא כאן, חוסן (וע' ש"נ) על-שם היותו, חסון כאלונים; ואולי יש כאן רמז לאבי-ארמילוס (השוה «והיה החסן לנערת» — ישעיה א' ל"א). ורוח והצלה למעוטים תימצא — כלומר: רק מעטים ינצלו; ואולי יש לפרש את המלה, מעוטים' ככינוי לישראל, שהם מעוטי-עמים (על דרך «כיאתם המעט מכל-העמים», דברים ז' ז).

טהור — כינוי לקב"ה («טהורי-עינים מראות רע» — תבוק א' י"ג). והר הזיתים וכו' — על-פי זכריה י"ד ד' (וע' מבוא ל«ספר זרובבל»). יצא משיח — לקראת המלך שיצא מבלעדי שמים.

פשוו — כאשר ישורנו, כלומר: ברגע שיראהו. יכריז — יתקע בשופר. בן-שאלתיאל — זרובבל (ע' מבוא). וירדו — מן השמים. לערוך מלחמת וכו' — מן השמים ילחמו למשיח, והוא לא ילחם.

ז

בימים ההם ובעת ההיא,

בחַדָּשׁ הַשְּׁבִיעִי, הוא חַדָּשׁ תְּשַׁרֵּי,

מֵהוֹמוֹת וְסִסְוֹדָה יִהְיֶה בְּכָל־גּוֹי, וַיֹּאמְרוּ: לָכוּ וְנִכְחָדִים מִגּוֹי
(נֹרָא קְלָקַח לוֹ גּוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי) — לְבֹזֵה נַפְשׁ לְמִתְעַב גּוֹי.

ח

בימים ההם ובעת ההיא,

בחַדָּשׁ הַשְּׁמִינִי, הוא חַדָּשׁ מֶרְחֶשֶׁן,

סֵעַר יִהְיֶה בְּגִלוֹת רֵאשׁוֹנָה, וְבוֹ לְמִדְבַּר תִּצַּא שׁוֹשְׁנָה,
לְשֶׁרָה אֶלֶף יִגְלוּ בְּמִשְׁעָנָה, וְלֹא תִהְיֶה כְּרֵאשׁוֹנָה הָאֲחֵרוֹנָה.

ט

בימים ההם ובעת ההיא,

בחַדָּשׁ הַתְּשִׁיעִי, הוא חַדָּשׁ פְּסָלוֹ,

מֵתָאם תִּפְּל חֶרֶב מִשְׁמַיִם וְדָם צְרָלִים יִהְלַךְ בְּנַחְלֵי מַיִם,
צַח מִשְׁלֵשׁ וְעַד תִּשְׁעַ יִהְיֶה הַיּוֹמִים בְּמַיִם,
וּמִתִּים יִקְוִמוּ וַיִּחִיו מִיּוֹמִים.

בכל גוי — בין עמי פרס לעמי רומי המזרחית. ויאמרו — הגוים. ונכחידם מגוי — ונשביתם מהיות גוי. נורא כלקח וכו' — את העם שלקח לו ה' כגוי מקרב גוי (דברים ד' ל"ד). לבזה נפש וכו' — והוא העם הנבזה והמתועב בעיני כל גוי (על־פי ישעיה מ"ט ז').

סער יהיה וכו' — יתחולל סער מעל לגלות הראשונה (משלש הגלויות שיעלו לארץ אז). אך לא תפול חרב בת. וכו' — בו בחדש. שושנה — כינוי לישראל («כשושנה בין החוחים» — שיר השירים ב' ב'); כאן הכוונה לגלויות ישראל שתצאנה ממקומות גלותן ותעבורנה במדבר שבמזרח ארץ־ישראל. יגלו — יתגלו (ע' ש"ג). במשענה — בעלותם להיות לעזר לאחיהם בארץ־ישראל. ולא תהיה וכו' — כלומר: ואולם הגלות האחרונה לא תהיה כראשונה: שמהראשונה לא נפלו קרבנות ומהאחרונה נפלו רבים.

צח — כינוי לקב"ה (על־פי המדרש של «דודי צח ואדם» — שיר השירים ח' י'). יהם — יביא במהומה (עדה"כ בשמואל ב' כ"ב ט"ו: «וישלח חצים ויפיצם וברקים רב ויהם»). הומים כמים — הגוים העולים בשאון רב על ירושלים, כדבר הנביא ישעיה (י"ז י"ב): «הוי המון גוים רבים כהמות ימים יהמיו». ומתים יקומו — מתי ישראל. ויחיו מיומים — עדה"כ (הושע ו' ב'): «יחינו מיומים, ביום השלישי יקימונו ונחיה לפניו» (ונדרש הכתוב על תחיית ישראל משתי הגלויות).

בְּיָמִים הָהֵם וּבְעֵת הַהִיא,

בְּחֹדֶשׁ הַצְּשִׁירִי, הוּא חֹדֶשׁ טָבֵט.

קוֹל יִתְּנֶנּוּ שׁוֹקֵדֵי יוֹם יוֹם: אוֹי נָא לָנוּ כִּי פָנָה יוֹם!
רָעַב יִהְיֶה אַרְבָּעִים וְחַמְשָׁה יוֹם, וְשֵׁם יִתְּהַלֵּל: בְּרוּךְ יְיָ יוֹם יוֹם!

יא

בְּיָמִים הָהֵם וּבְעֵת הַהִיא,

בְּחֹדֶשׁ עֲשִׂי-עֶשֶׂר, הוּא חֹדֶשׁ שְׁבָט,

שָׁבַץ יִהְיֶה בְּתַשְׁעִים אֶלֶף, וּבְלוֹבְשֵׁי שְׂרִיזוֹן מֵאָה אֶלֶף,
שְׁמִלְחַמַת רְבִיעִית בְּצַלַע הָאֶלֶף, וְשֵׁם „אַחַד מִכֶּם יִרְדֹּף אֶלֶף“.

יב

בְּיָמִים הָהֵם וּבְעֵת הַהִיא,

בְּחֹדֶשׁ שְׁנַיִם-עֶשֶׂר, הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר,

תַּמִּים יִהְיוּ שְׁלֹשָׁה בְּבִנְיָה: תִּשְׁבִּי וּמִנַּחֵם וְגַם נְחֻמָּה,
תַּפְּאֶרֶת מְכַהֵן עִמָּם מְנוּיָה. — וְשֵׁם „כָּל הַנְּשֻׁמָּה תִּתְהַלֵּל יְיָ“.

שׁוֹקֵדֵי יוֹם יוֹם — על דלתות בתי-כנסיות ובתי-מדרשות (עדה"כ במשלי ח' ל"ד: „לשקד על-דלתתי יום יום“). אוֹי נָא לָנוּ וכו' — על-פי ירמיהו ו' ד', קריאת ירושלים בקדש עליה עמי הצפון מלחמה. רעב יהי — אני, בימי המצור. וְשֵׁם יִתְהַלֵּל וכו' — כלומר: ובעצם ימי המצור לא חדלו לשיר בירושלים הנצורה את שיר „ברוך יי יום יום“!

שְׁבָץ יִהְיֶה — תפרוץ מגפה. בתשעים אלף — ע' ש"נ. שמלחמת רביעית וכו' — ע' מבוא.

תַּמִּים — ע' ש"ג. תמים יהיו — כתואמים, יהיו יחדיו בשלום. בבנייה — בירושלים הבנויה (עדה"כ בתהלים קכ"ב ג'). תשבי — אליהו הנביא (התשבי). ומנחם — בן עמיאל, הוא משיח בן-דוד. נחמיה — זרובבל (ע' מבוא), ואולי נחמיה בן חושיאל. הוא משיח בן-יוסף. תפארת — מעלת. מכהן — כהן-צדק. עמם מנויה — נוספת על מעלת המשיח וחבריו. וְשֵׁם — בירושלים.